

Vergaderjaar 2017–2018

29 237

Afrika-beleid

Nr. 173

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 25 april 2018

Graag biedt het kabinet hierbij de reactie aan op het verzoek van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van 6 april 2018 inzake de politieke ontwikkelingen in Zuid-Afrika. Deze brief informeert u over de actuele ontwikkelingen in Zuid-Afrika, waaronder het aftreden van Jacob Zuma, de benoeming van President Cyril Ramaphosa, blikkt vooruit op de aankomende Zuid-Afrikaanse algemene verkiezingen in 2019 en duidt de Nederlandse inzet.

Politieke wisselingen: aftreden Zuma en benoeming Ramaphosa

In de afgelopen maanden vonden er belangrijke veranderingen plaats in het politieke landschap in Zuid-Afrika. In december 2017 moest Jacob Zuma ruimte maken voor Cyril Ramaphosa als nieuwe leider van het ANC. Op 14 februari jl. trad Zuma af als president. Daarmee kwam een einde aan een presidentschap van bijna 9 jaar waarin Zuma veelvuldig in opspraak raakte, onder meer door een reeks corruptieverdenkingen. Zuma trad af kort nadat zijn partij, het ANC, het vertrouwen in hem had opgezegd en het parlement zich opmaakte om een motie van wantrouwen in stemming te brengen. Op 15 februari jl. verkoos het ANC voormalig vicepresident Ramaphosa als de nieuwe president. De nieuwe president voerde twee weken na zijn beëdiging een kabinetswijziging door. Dit resulteerde in een kabinet met een evenwicht tussen oude en nieuwe gezichten ten opzichte van het eerdere Zuma-kabinet. Belangrijke posten zijn nu in handen van sympathisanten van President Ramaphosa. Het kabinet, dat momenteel bestaat uit 35 ministers en 36 viceministers zal naar verwachting volgend jaar, na de verkiezingen, worden teruggebracht in omvang. Het voornemen is om een aantal ministeries samen te voegen.

De eerste 100 dagen Ramaphosa: voorzichtig optimisme

Nadat de Zuid-Afrikaanse economie begin 2016 in een recessie belandde zijn er sinds het aantreden van President Ramaphosa eerste tekenen van voorzichtig economisch herstel. Buitenlandse markten reageerden positief

en de wisselkoers van de nationale munt apprecieerde naar het niveau van 2016. Om tot economisch herstel te komen, richt het beleid van President Ramaphosa zich nadrukkelijk op het aanpakken van jeugdwerkloosheid, de opbouw van nationale industrieën en het bevorderen van buitenlandse investeringen.

Daarnaast gaat veel aandacht uit naar de aanpak van corruptie. De toekomst zal moeten uitwijzen of President Ramaphosa er in slaagt om ook structurele veranderingen op uitdagingen als armoede, ongelijkheid en werkloosheid door te voeren. Meer dan de helft van de bevolking leeft onder de nationale armoedegrens van 992 Zuid-Afrikaanse Rand (€ 75) per maand, het werkloosheidscijfer ligt rond de 28 procent van de beroepsbevolking, met jeugdwerkloosheid rond de 39 procent. De Wereldbank kenschetste Zuid-Afrika onlangs als het land met de scheefste inkomensverdeling ter wereld.¹ Dit neemt niet weg dat in de afgelopen twee decennia grote stappen zijn gemaakt in de transformatie naar een democratischere en inclusievere samenleving. Het land heeft krachtige democratische instellingen, met onder andere een onafhankelijke rechtspraak en pers. Miljoenen mensen zijn het extreme armoedeniveau ontstegen en de overheid zet zich in om ongelijkheid tegen te gaan.

President Ramaphosa staat daarnaast voor de uitdaging de eenheid binnen het ANC te bewaren. Met de nipte overwinning in december 2017 als nieuwe partijleider heeft hij niet vanzelfsprekend iedereen achter zich. Hij zal rekening moeten houden met soms smalle politieke marges waarbinnen hij kan opereren. De algemene verkiezingen zullen in het voorjaar van 2019 worden gehouden en het ANC zal in de aanloop daarvan aan haar imago willen werken.

Voorts is onder de eerste 100 dagen van President Ramaphosa de kwestie over landhervormingen onderwerp van debat. De gevolgen van de aangekondigde landhervormingen zijn lastig te voorspellen. Meer dan 25 jaar na het afschaffen van apartheid is ongeveer 72 procent van de particuliere landbouwgrond in handen van blanke boeren tegenover 4 procent in die van zwarte boeren. Het resterende deel is in handen van de overige Zuid-Afrikaanse bevolkingsgroepen. Het debat in Zuid-Afrika gaat echter ook over grondbezit in de steden waarin het ANC tevens heeft aangekondigd verandering te willen brengen. De landhervormingsbelofte geeft de Zuid-Afrikaanse bevolking enerzijds hoop – een terugkeer naar woningen die tijdens de apartheidstijd zijn onteigend – maar ook onzekerheden over het behoud van eigendom. In het verlengde van de kwestie over landhervormingen nam op 27 februari jl. het Zuid-Afrikaanse parlement een motie aan om de mogelijkheden voor onteigening zonder compensatie te onderzoeken. President Ramaphosa plaatste daar de kanttekening bij dat dit niet ten koste mag gaan van voedselzekerheid, economische groei en werkgelegenheid. Een constitutionele commissie onderzoekt de noodzaak voor een grondwetswijziging en brengt daartoe vóór 30 augustus 2018 verslag uit aan het Zuid-Afrikaanse parlement. Ook is een inclusieve en openbare raadpleging voorzien. Zoals het kabinet reeds eerder antwoordde op schriftelijke vragen, blijven Nederland en de EU de ontwikkelingen op de voet volgen.² Het kabinet lichtte in diezelfde antwoorden en in reactie op Kamervragen van 2017³ reeds eerder de toename van het aantal geweldincidenten in rurale gebieden toe, waaronder die op de blanke boerengemeenschap in Zuid-Afrika.

¹ <http://www.worldbank.org/en/country/southafrica/publication/south-africa-economic-update-policy-interventions-skilled-jobs-can-reduce-inequality-in-south-africa>.

² Beantwoording Kamervragen over discriminatie van, onteigeningen van en moordpartijen op blanke boeren in Zuid-Afrika, Aanhangsel Handelingen II 2017/18, nr. 1747.

³ Aanhangsel Handelingen II 2016/17, nr. 1508 en Aanhangsel Handelingen II 2016/17, nr. 1705.

Aandacht voor het buitenland, maar voorrang aan binnenlandse zaken

Zuid-Afrika vervult al sinds 1994 onder voormalig president Nelson Mandela een hoofdrol op het Afrikaanse continent bij het bevorderen en bewaken van vrede en veiligheid. Zo draagt Zuid-Afrika op dit moment bij aan de vredesmissie in de Democratische Republiek Congo en bemiddelt het geregeld bij oplopende conflicten en gespannen situaties, onder meer kortgeleden in Madagaskar, Lesotho en Zuid-Sudan. Zuid-Afrika is ook in regionaal verband en buiten het continent actief. Het is lid van de G20 (groep van de 19 grootste nationale economieën inclusief de EU), de BRICS (Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika), de Afrikaanse Unie (AU) en is momenteel voorzitter van de *Southern African Development Community* (SADC). Daarnaast heeft President Ramaphosa ervaring met internationale politiek, onder meer als voormalig gezant in Zuid-Sudan en Lesotho. Het is dan ook de verwachting dat Zuid-Afrika actief blijft als regionale speler. Wel wordt tegelijkertijd aangenomen dat President Ramaphosa prioriteit geeft aan het op orde stellen van binnenlandse zaken.

Het ANC bevestigde tijdens haar partijcongres in december 2017 het standpunt om uit het *International Criminal Court (ICC)* te treden zonder daar een concreet tijdspad aan te verbinden. De vraag is hoeveel haast President Ramaphosa maakt om een uittreding uit het ICC opnieuw in gang te zetten. Het kabinet blijft zich inzetten om Zuid-Afrika als lid van het ICC te behouden.

Vooruitblik: algemene verkiezingen in 2019

De Zuid-Afrikaanse algemene verkiezingen vinden plaats in het voorjaar van 2019. Met President Ramaphosa als nieuw gezicht vergroot het ANC de kans om de verkiezingen te winnen. Het is echter wel de vraag of het ANC de politieke meerderheid behoudt. Onder meer de onderlinge verdeeldheid binnen het ANC en corruptieverdenkingen rondom Zuma leidden bij de lokale verkiezingen in 2016 tot een gevoelig ANC-verlies ten koste van de grootste Zuid-Afrikaanse oppositiepartijen *Economic Freedom Fighters* (EFF) en de *Democratic Alliance* (DA) in grote steden als Johannesburg en Pretoria. Mogelijk profiteren deze partijen bij de algemene verkiezingen in 2019 van een verdere teruggang van het ANC. In het geval van een grote overwinning voor de EFF en de DA is het nog onzeker hoe coalitievorming op nationaal niveau plaats moet vinden, zoals dat al wel op lokaal niveau gebeurt in steden als Johannesburg en Pretoria. Het is tot slot ook de vraag of het ANC erin slaagt de toenevende onvrede onder Zuid-Afrikanen weg te nemen. De laatste jaren bestaat in Zuid-Afrika een luide roep, vooral op universiteiten, om radicale verandering omdat de sociaaleconomische ongelijkheid meer dan 25 jaar na het einde van apartheid nog steeds groot is. President Ramaphosa brak recent nog een bezoek aan Groot-Brittannië af vanwege protesten over wanbestuur en corruptie in de provincie Noord-West.

Nederlandse inzet

Nederland volgt de politieke ontwikkelingen in Zuid-Afrika op de voet. Met een herstellende Zuid-Afrikaanse economie is het kabinet voorzichtig optimistisch over de koers die President Ramaphosa vaart. Het zwaartepunt in de bilaterale relatie ligt op economische samenwerking. Voor Nederland is Zuid-Afrika na Nigeria de tweede belangrijkste handelspartner in Sub-Sahara Afrika. Met een goede infrastructuur, sterke financiële sector en een goed functionerend justitieel systeem doet het Nederlandse bedrijfsleven goede zaken in Zuid-Afrika en gebruikt het

Zuid-Afrika veelvuldig als springplank naar andere landen in de regio. Nederland werkt op verschillende terreinen samen met Zuid-Afrika bij het zoeken naar duurzame oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Nederland speelt bijvoorbeeld in op de hoge werkloosheid onder jongeren door innovatieve Nederlandse startups, ondernemers en kennisinstellingen actief te verbinden met jonge Zuid-Afrikanen die een onderneming willen starten. De banden met Zuid-Afrika zijn niet alleen economisch, maar strekken zich ook uit tot samenwerking op het gebied van politiek, wetenschap, cultuur, migratie en mensenrechten.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
S.A. Blok